

DRAMOWE HISTORIE UCHODŹCZE – PAKIET EDUKACYJNY

Prezentujemy pakiet edukacyjny ułatwiający przeprowadzenie metodą dramy dziewięćdziesięciminutowej lekcji na temat uchodźców. W zestawie znajdują Państwo artykuł wprowadzający, dwa scenariusze zajęć (poziom szkoły podstawowej i gimnazjalnej) oraz elementy dodatkowe: świat fikcji dla każdego z wymienionych poziomów nauczania wraz z realną historią uchodźczą oraz materiał wyjaśniający pojęcia migranta i uchodźcy.

Korzystanie z pakietu będzie jeszcze łatwiejsze po obejrzeniu dostępnego na stronie Stowarzyszenia STOP-KLATKA webinarium, które zostało nagrane w grudniu 2015 roku. Towarzyszy mu prezentacja Power Point, w której wypunktowane są najważniejsze informacje na temat projektu i scenariusza.

Mamy nadzieję wkrótce wzbogacić pakiet edukacyjny o wywiad z inspiratorką historii uchodźczej – Karimą Kanjo. Rozmowę będzie można wykorzystać podczas prowadzenia opisanej lekcji, włączyć do innych zajęć czy też potraktować jako pomoc w przygotowaniu się do lekcji, co szczególnie polecamy osobom, które nie miały dotąd osobistego kontaktu z uchodźcami lub migrantami.

SKĄD POMYSŁ SCENARIUSZA?

Raport Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji z grudnia 2015 r. donosi, że liczba uchodźców i migrantów przybyłych w tym roku do Europy przekroczyła milion. To pięciokrotnie więcej niż w roku 2014 i najwięcej od zakończenia II wojny światowej. Migranci i uchodźcy stali się dużym wyzwaniem dla organizacji międzynarodowych i rządów poszczególnych krajów w Europie, żywo dyskutowanym od sierpnia do października tego roku, gdy okazało się, że liczba osób zmuszonych do opuszczenia swojej ojczyzny i poszukiwania bezpiecznych warunków życia na obczyźnie przekroczyła dotychczasowe rekordy. Zjawisko otrzymało etykietę „kryzysu uchodźczego”, choć być może w przypadku wielu krajów trafniejszym określeniem byłby „kryzys polityk migracyjnych” czy też „kryzys braku polityki migracyjnej”. Sytuacja nasilonej migracji ludzi poszukujących schronienia w bezpiecznych krajach zwiększyła zainteresowanie tematem migracji i uchodźstwa wśród polityków i mediów. Marginalny dotąd temat stał się na wiele miesięcy wiodącym w debacie publicznej. W Polsce sprzyjały temu wybory parlamentarne zaplanowane na jesień 2015 roku. Tematyka uchodźczo-migracyjna stała się elementem kampanii wyborczej. Zwiększona ekspozycja tematu powodowała różne reakcje społeczne, między innymi silną polaryzację postaw zwolenników i przeciwników przyjmowania migrantów i uchodźców. Druga połowa roku 2015 przyniosła radykalizację poglądów, języka wypowiedzi i wrogość wobec cudzoziemców. Konsekwencje uderzały nie tylko w przybywających w danym czasie do Europy i Polski, ale i w osoby o innym niż polskie pochodzeniu od dawna mieszkające w Warszawie, Krakowie, Poznaniu oraz innych miastach i miasteczkach czy wsiach. Byliśmy świadkami różnych reakcji na realną lub potencjalną obecność cudzoziemców w Polsce. Nasiliła się mowa nienawiści i nienawistne komentarze zabarwione uprzedzeniami i wrogością, dochodziło do reakcji separacji i izolacji, ale też aktów przemocy – pobic czy podpaleń – wobec obcokrajowców i ich mienia.

Wiele instytucji publicznych, w tym szkoły, musiało odnieść się do tematu i wykazać reakcją na wzrastającą falę nienawiści i przemocy wobec wszystkich „Innych”.

Przedstawiciele instytucji, którzy wcześniej nie zajmowali się tematem, nie za bardzo się na nim znając, wygłaszali różnorodne opinie, najczęściej niepodparte faktami i wiedzą.

Nie brakowało reakcji podsycających nienawiść np. takich jak zachowanie jednego z nauczycieli z warszawskiego gimnazjum, który zadał uczniom dodatkową pracę domową na piątkę polegającą na wymyśleniu ośmiu powodów dlaczego islam jest zły. Zwielokrotnienie odpowiedzi o kolejne osiem powodów skutkowało multiplikowaniem bardzo dobrej oceny. Od wszystkich aktorów szkolnych: uczniów, nauczycieli i dyrektorów wiemy też, że wielu pedagogów – nie wiedząc jak się zachować i zająć tematem – pozostawała obojętnymi, unikając komentarzy i wyjaśnienia sytuacji. Nie brakowało jednak osób pracujących w szkole, którym bardzo zależało na odniesieniu się do tematu rzeczowo i merytorycznie. Ci, którzy potrafili, podejmowali działania wychowawcze, prowadzili lekcje lub inicjowali projekty związane z tematyką. Inni poszukiwali inspiracji, podpowiedzi, wskazówek czy gotowych narzędzi do prowadzenia lekcji o uchodźcach i migrantach.

Dostępność materiałów na ten temat, szczególnie programów dostosowanych do pracy w szkole, nie jest jednak zbyt duża. Opisy zajęć, ćwiczeń i prezentacji dotyczących tematu przygotowane są głównie przez organizacje pozarządowe jako działania dodatkowe, projektowe, pozaszkolne. Rzadko kiedy są one dostosowane do specyfiki pracy w szkole, 45-minutowych lekcji, do możliwości, stanu wiedzy i umiejętności nauczycieli czy w końcu wieku uczniów i uczennic. Często proponuje się metody wykorzystywane do pracy z dorosłymi, bez odpowiedniego dostosowania podejścia i narzędzi do pracy z dziećmi i młodzieżą. To, co także usłyszeliśmy od kadry szkół, to informacja, że wiele scenariuszy lekcji opartych jest jedynie na dostarczaniu wiedzy i aspekcie poznawczym. W sytuacji radykalizacji i polaryzacji poglądów wobec uchodźstwa, które stało się realnym wyzwaniem codziennego funkcjonowania, dostarczanie wiedzy było i jest niewystarczającym podejściem. Rzetelna wiedza często nie mogła przebić się przez szum informacyjny i kontrargumenty z niemerytorycznych źródeł. Lęk, strach i negatywizm towarzyszące tematowi nie ułatwiały uzgadniania danych i faktów. Spór miał dużo bardziej emocjonalny niż poznawczy charakter.

Nauczyciele pytali o metody pracy skupiające się na pracy na postawach. Jednocześnie wielu z nich przyznawało, że boi się podejmować temat obarczony dezinformacją, wrogością, wręcz piętnem. Mimo że wielu odważnych nauczycieli czuło potrzebę reakcji, motywowaną zarówno sytuacją społeczno-polityczno-demograficzną, jak i kwestiami osobistymi, nie wiedzieli jak zabrać się za temat, by odpowiedzieć na wyzwania związane nie tylko z brakiem wiedzy, pomieszaniem pojęć i zastępowaniem informacji pseudofaktami, ale i z niechęcią czy wręcz potęgującą się wrogością wobec ludzi poszukujących bezpiecznego schronienia lub godnych warunków życia.

Stowarzyszenie STOP-KLATKA mające doświadczenie w pracy w szkołach w temacie uchodźczym przy wykorzystaniu metody dramy pamiętało pozytywne reakcje osób biorących udział w zajęciach na temat uchodźców. Praktycy dramy w 2009 roku przeprowadzili w kilku warszawskich gimnazjach i liceach lekcję, której celem było zwiększenie wrażliwości na potrzeby i sytuację grup wykluczonych, marginalizowanych i dyskryminowanych, gdzie punktem wyjścia do rozumienia sytuacji było przybliżenie warunków życia, okoliczności i konsekwencji uchodźstwa. Uczniowie i uczennice, wczuwając się w fikcyjny świat chłopca, uchodźcy z Czeczenii, rozwijali rozumienie doświadczenia uchodźców, by następnie spotkać się z przedstawicielem tej grupy i dopytać o dodatkowe aspekty.

Edukatorki prowadzące zajęcia – pamiętając o zaangażowaniu młodzieży, ale i o rezultatach edukacyjnych, wzroście wiedzy, empatii, zrozumienia, zmniejszenia dystansu społecznego – w momencie wzmożonego zainteresowania tematem postanowiły wrócić do sprawdzonej metody.

DLACZEGO DRAMA?

Decyzja, by do scenariusza na temat uchodźców wykorzystać dramę, wynika z wieloletniego doświadczenia i przekonania, że ta metoda jest skutecznym podejściem zarówno do pracy

w szkole, jak i w edukacji na rzecz różnorodności. Drama odnosi sukcesy edukacyjne w trudnych zagadnieniach społecznych z wielu powodów.

- **Uczniowie i uczennice są zaintrygowani (motywacja poznawcza)**

Niecodzienne sytuacje pobudzają aktywność mózgowej sieci neuronalnej, a tym samym inicjują proces uczenia się. Wszystko, co nowe, nieznanne, nietypowe, tajemnicze, nie do końca wyjaśnione, przyciąga naszą uwagę. Tak też jest z dramowym wchodzeniem w rolę i eksplorowaniem świata fikcji.

- **Czują się bezpiecznie**

Fakt, że uczestnicy i uczestniczki wcielają się w rolę – czyli „nie są sobą” podczas ćwiczeń, powoduje, że czują się bezpieczniej, eksplorując nieznaną tematykę. Dają sobie większą przestrzeń na eksperymentowanie oraz przyzwolenie na ewentualne popełnianie błędów. Dodatkowo struktura warsztatów dramowych jest skonstruowana w taki sposób, aby od zabaw i rozgrzewek stopniowo przechodzić do pracy na poważnych problemach.

- **Pracują w grupie**

Warsztaty dramowe zawsze prowadzone są w grupach. Dzięki temu można pracować na potencjale uczestników, czerpać z ich różnorodności, omawiać wspólne doświadczenia i dyskutować o ich stosowaniu w świecie realnym. Dodatkowo, dzięki grupie nauka opiera się nie tylko na własnym doświadczeniu, ale również na obserwacji innych.

- **Angażują wszystkie modalności: wiedza łączy się z emocjami i aktywnością ciała**

Doświadczenie dramowe, czyli w rolach, angażuje ciało, umysł i emocje.

- **Rozwiązują problemy i przetwarzają informacje**

W każdym ćwiczeniu dramowym jest zarys konfliktu, problemu, trudnej sytuacji. Uczestnicy w rolach je analizują, szukają rozwiązań, generują i testują swoje pomysły.

- **Odnoszą nowe informacje do własnego doświadczenia**

Dramowy świat fikcji jest tak skonstruowany, aby odwoływał się do świata rzeczywistego uczestników i uczestniczek warsztatu. Są w nim podobne problemy, mechanizmy i relacje, jednak „akcja” dzieje się w innym otoczeniu. Role są również inne – nikt nie gra „siebie”,

dzięki czemu poszerza się perspektywa odgrywających je uczestników, buduje empatia dla innych postaci.

- **Zdobywają wiedzę o praktycznym znaczeniu**

Edukacyjne warsztaty dramatyczne oparte są o cykl uczenia (się) przez doświadczenie według metodologii Davida Kolba. Uczestnicy po każdym doświadczeniu omawiają je, a następnie szukają zastosowania zdobytej wiedzy i umiejętności w swoim życiu, w realnym świecie.

Drama przez swój specyficzny sposób pracy kształtuje z jednej strony umiejętności społeczne i intelektualne uczestników, takie jak: praca w grupie, współdziałanie, umiejętności efektywnej komunikacji, empatii etc., z drugiej zaś pozwala na wyrażenie siebie — własnych uczuć, myśli i doświadczeń. Dzięki temu możemy przyjrzeć się emocjom, sytuacjom problemowym i ich rozwiązaniom oraz poszerzyć możliwości rozumienia postaw i zachowań innych ludzi. Jedną z zasadniczych funkcji dramy jest ukazywanie motywów i konsekwencji określonego zachowania, analizowanie postaw i budowanie świadomości relacji międzyludzkich.

Wyniki międzynarodowych badań naukowych nad dramą, prowadzone w ramach projektu DICE (Drama Improves Competences in Education) na grupie ponad 4500 uczniów i uczennic gimnazjów w 12 krajach wskazują, że zajęcia dramatyczne przyczyniają się m.in. do łatwiejszego przyswajania wiedzy, rozwijania elastyczności, tolerancji, kreatywności, pewności siebie, przedsiębiorczości i aktywności społecznej.

Zachęczone wynikami badań zdecydowałyśmy się kontynuować pracę dramą w problematyce uchodźczej. Początkowo zaplanowałyśmy upowszechnienie sprawdzonego scenariusza w odświeżonej nieco wersji. Jednak praca nad uaktualnieniem scenariusza i baczne obserwowanie sytuacji społecznej zachęciła nas do wprowadzenia większych zmian.

WPROWADZENIE DO SCENARIUSZA LEKCJI

Scenariusz z 2009 roku opierał się na pracy metodą stymulatorów¹. Osoby uczestniczące w zajęciach budowały charakterystykę postaci i problemu na podstawie informacji „ukrytych”, „zaszyfrowanych” w codziennych przedmiotach należących do uchodźcy – o czym uczniowie początkowo nie są informowani. Na podstawie przedstawionych im obiektów uczniowie opowiadali historię młodego chłopaka, ucznia i uchodźcy, odtwarzając jego przeżycia związane z ucieczką z własnego kraju, poszukiwaniem miejsca do życia w Polsce oraz wyzwaniami typowymi dla ucznia cudzoziemskiego w polskiej szkole. Kolejna technika – fotografie – pozwalała na wchodzenie w role głównego bohatera i osób obecnych w jego życiu, co pogłębiało rozumienie tej konkretnej postaci, ale i sytuacji uchodźców czy szerzej – grup marginalizowanych. Finał – zwieńczenie edukacyjnych oddziaływań – polegał na osobistym spotkaniu z bohaterem historii i właścicielem przedmiotów, którego życie i doświadczenia przestawały być jedynie fikcyjną opowieścią.

W nowej odsłonie scenariusza zdecydowaliśmy się użyć po raz kolejny sprawdzonej metody dramowej. Zestaw odpowiednio dobranych przedmiotów – stymulatorów – powinien opowiedzieć uczniom i uczennicom historię uchodźcy, którego mieli na koniec zajęć poznać. Otoczka polityczno-medialna, wzrastająca nienawiść, ale i wzmożony lęk oraz obawy wywołane atakiem terrorystycznym w Paryżu w listopadzie 2015 roku odwiodły nas jednak od bezpośredniego nawiązywania do sytuacji uchodźców. Obawialiśmy się, że w panującej atmosferze trudno będzie rzeczowo i spokojnie pracować w temacie wywołującym skrajne emocje. Zależało nam przede wszystkim, by za pomocą proponowanej w scenariuszu lekcji zwiększać rozumienie sytuacji uchodźców oraz budować względem nich postawy otwarte i empatyczne.

¹ Więcej na temat metody: A. Buśk, *Wprowadzenie do improwizacji – karty ról i stymulatory* [w:] *Drama wzmacnia. Metoda dramy w edukacji antydyskryminacyjnej i obywatelskiej*, pod red. M. Winiarek-Kołuckiej, Warszawa: Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP – KLATKA 2015, od strony 14 do 19, <http://stop-klatka.org.pl/drama-wzmacnia/>.

Postanowiliśmy uruchomić w uczniach i uczennicach refleksje i krytyczne myślenie nie tyle o historii konkretnego uchodźcy, co o istocie problemu i mechanizmach jakie kryją się za wieloma uchodźczymi doświadczeniami. Chciałyśmy, by uczniowie i uczennice zaczęli lepiej rozumieć psychologiczne konsekwencje nagłej, nieplanowanej zmiany sytuacji życiowej; by uświadomili sobie, jakie istnieją bariery na drodze do integracji lub wejścia w nową klasę i kulturę; by poznali reakcje otoczenia pomagające i utrudniające adaptację w nowej klasie i kulturze. W ostatecznym rozrachunku miało to prowadzić do zwiększenia wiedzy i rozumienia podstaw zjawiska migracji i uchodźstwa oraz kształtowania i wzmocnienia postaw integracyjnych względem obu grup. Do zobrazowania wybranych mechanizmów wybrałyśmy świat fikcji dramowej nieopowiadający wprost historii uchodźców, co więcej – nieodnoszący się do przeżyć obcokrajowców przybywających do Polski. Odwróciłyśmy historię tak, by osoby wcielały się w postać swojego rówieśnika, ucznia, Polaka, podobnego do nich samych, który z powodów losowych (pożar i całkowite spalenie jego rodzinnego domu) musiał zostać na dłużej, może na stałe, w Niemczech u wujka-migranta. Poszczególne stymulatory wprowadzają różne osoby z otoczenia bohatera (rodziców, wujka, rówieśników z kraju pochodzenia i nowego kraju, pracowników szkoły). Budowana za pomocą różnych elementów historia życia wprowadza w świat problemów i wyzwań wobec poczucia straty, osamotnienia, dezorientacji, szoku kulturowego, wyobcowania w nowej kulturze, ale i nękania przez rówieśników z powodu statusu materialnego i ksenofobii. W opowiedzianej historii nie zabrakło postaci, zdarzeń, elementów będących wsparciem dla głównego bohatera. Chciałyśmy pokazać zasoby zarówno jego, jak i osób z otoczenia oraz zainspirować uczniów do poszukiwania i rozszerzania repertuaru postaw i reakcji solidarności i wsparcia wobec uchodźców.

Z jednej strony zależało nam, by zaproponowana uczniom i uczennicom historia nie była dla nich zbyt obca, abstrakcyjna, daleka od ich doświadczeń (a historie uchodźców, osób z diametralnie innych kultur często tak są odbierane przez Polaków i Polki nieprzyzwyczajonych do obcowania z różnorodnością kulturową i religijną, szczególnie

w kontekście spotkania z cudzoziemcami). Z drugiej strony chcieliśmy pozostać blisko psychologicznych i społecznych realiów życia osób z doświadczeniem migracyjnym.

Ostatecznie w scenariuszu zajęć znalazła się fikcyjna historia osoby i problemu, silnie inspirowana autentycznymi przeżyciami rodziny uchodźców z Syrii, pozwalająca rozwijać za pomocą technik dramowych świat fikcji, ale i poszukiwać analogii i elementów wspólnych z historią opowiedzianą nam przez Karimę Kanjo – edukatorkę międzykulturową, informatorkę, matkę i żonę, muzułmankę o dwukulturowym polsko-syryjskim pochodzeniu.

ZAŁOŻENIA SCENARIUSZA

Podstawowym założeniem scenariusza zajęć na temat uchodźców jest praca z uczniami i uczennicami na ich postawach wobec osób z doświadczeniem uchodźczym i imigracyjnym. Założenie to realizujemy stopniowo – rozpoczynając od uwrażliwienia na sytuacje i mechanizmy stojące za niespodziewaną zmianą sytuacji życiowej, a następnie przeprowadzką do nowego kraju, procesem adaptacji i konsekwencjami migracji lub uchodźstwa – oraz pośrednio: przekaz budujemy na przykładzie historii życia rówieśnika.

Aby osiągnąć cel edukacyjny, wpisaliśmy scenariusz lekcji w cykl uczenia przez doświadczenie Davida Kolba², gdzie równie ważnym etapem uczenia jest zarówno samo doświadczenie (praca dramą i fikcyjną postacią) jak i jego omówienie: zbieranie refleksji, wyprowadzenia z fikcyjnej historii mechanizmów i procesów charakterystycznych dla życia uchodźców i migrantów, a także etap zastosowania – refleksje nad tym, w jaki sposób wiedzę, doświadczenie zdobyte w procesie dramowym i w omówieniu wykorzystać w codziennych interakcjach w szkole. Pilnowanie wszystkich etapów scenariusza, czyli realizacja pełnego cyklu uczenia się, zwiększy skuteczność w osiągnięciu celów.

² Więcej o cyklu D. Kolba: M. Branka, *Metodologia uczenia dorosłych* [w:] M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, Kraków: Willa Decjusza 2010, str. 191 – 196.

Sukces części dramowej uzależniony jest od przestrzegania schematu warsztatu dramowego. Każdy element, od budowania grupy, rozgrzewek, przez ćwiczenia właściwe: odkrywanie świata fikcji (stymulatory), wchodzenie w role, pogłębianie rozumienia postaci i problemu (fotografie lub kukiełki) i wychodzenie z roli ma znaczenie przy prowadzeniu zajęć metodą dramy. Korzystanie z tej metody ma z kolei ułatwić szukanie adekwatnych rozwiązań problemu i wypracowywanie zachowań i reakcji pożądanych społecznie wobec uchodźców. Dlatego ważne jest, by pamiętać o wszystkich elementach scenariusza i w miarę możliwości wiernie i czujnie wprowadzać poszczególne fragmenty programu, nie skracając, ale też nie wydłużając w czasie wybranych aktywności.

Przygotowany scenariusz powstał w paradygmacie edukacji antydyskryminacyjnej – ma prowadzić do zmiany postaw i kształtowania umiejętności wchodzenia w równościowe, niedyskryminujące relacje z uchodźcami i migrantami, którzy są grupą mniejszościową (mniej liczną, ale często także o niższym statusie społecznym i braku pełni praw obywatelskich), narażoną na dyskryminację. Zajęcia oparte są o wartości demokratyczne, sprzyjające wspieraniu równości i różnorodności.

ASPEKTY ORGANIZACYJNE

Czas

Proponowane zajęcia zaplanowane są na 90 minut (dwie lekcje pod rząd, bez wychodzenia na przerwę). Wszystkie elementy scenariusza są równie ważne. Pracując z grupami, które się znają, można skrócić początkowe etapy (na przykład budowanie grupy), ale nie należy z nich całkowicie rezygnować. Wprowadzenie zasad z uwrażliwieniem na reguły pracy ważne dla warsztatu dramowego (stop-klatka na przemoc i nieocenianie zdolności aktorskich – więcej w scenariuszu), pokazanie na czym będą polegać zajęcia, wprowadzenie uczniów i uczennic w klimat lekcji – to bardzo ważne elementy zwiększające skuteczność zaangażowania i odkrywanych zachowań w dalszej pracy. Podobnie z rozgrzewkami – ich rola nie jest tylko

rozrywkowa, ale przygotowująca do pracy z ciałem, wchodzenia w role i pogłębiania ich. Przed stymulatorami warto też zadbać o skupienie i refleksyjność przy wykorzystaniu odpowiedniego ćwiczenia. Inwestycja w czas i zaangażowanie na tych etapach zwróci się w dalszej pracy. Zająć nie należy jednak rozciągać w czasie. Zegarek i scenariusz to podstawy sukcesu. Pilnowanie czasu pozwala utrzymać tempo, dynamikę i zaangażowanie w zajęcia oraz doprowadzić do realizacji pełnych założeń. Z doświadczenia wiemy, że przeprowadzenie całego scenariusza z jego wszystkimi elementami (w obu wersjach) jest możliwe, wymaga jednak dyscypliny czasowej i pilnowania celu każdej aktywności!

Przestrzeń

Zajęcia powinny być prowadzone w dość przestronnym pomieszczeniu, w którym ustawienie ławek i krzeseł pozwala wygospodarować przestrzeń na swobodne poruszanie się po sali, rozmieszczenie małych grupek w różnych miejscach, siedzenie w kole przy wybranych aktywnościach.

Scenariusz w dwóch wariantach

Do dyspozycji oddajemy dwa scenariusze: jeden dla klas IV-VI szkoły podstawowej, drugi dla klas gimnazjalnych. Scenariusze różnią się elementami świata fikcyjnego i proponowanymi technikami dramowymi – dostosowanie do wieku osób uczestniczących. Metody wykorzystane w scenariuszu dla młodszych klas są też bezpieczniejszymi i łatwiejszymi do poprowadzenia przez osoby bez doświadczenia lub z małym doświadczeniem dramowym. Mogą być zastosowane w starszych klasach w połączeniu z historią fikcyjną przygotowaną dla starszych uczniów i uczennic.

Kontynuacja

Pilotaż scenariuszy pokazał nam, że mają one potencjał domina lub kuli śnieżnej. W większości klas praca zapoczątkowana opisywanymi zajęciami była kontynuowana już w innej postaci. Scenariusz umożliwia kontynuowanie tematu innymi metodami. Mogą to być: napisanie sprawozdania z lekcji i utrwalenie wniosków, poprowadzenie kolejnej lekcji już

stricte o uchodźcach – spotkanie z gościem, film, praca na biografii, praca na faktach dotyczących np. Syrii, Erytrei, zaangażowanie społeczności szkoły w projekt będący efektem lekcji czy choćby w trakcie przygotowań – włączenie innej klasy do pracy nad zestawem przedmiotów lub materiałami dotyczącymi uchodźców.

JAK SIĘ PRZYGOTOWAĆ?

Prowadzenie powinno być poprzedzone przygotowaniem się zarówno pod względem merytorycznym (przekaz informacyjny na temat migracji i uchodźstwa) jak i dramowym (rekomendujemy udział w zajęciach dramowych lub kursu dramy, w minimalnej wersji lekturę tekstów z polecanych na końcu artykułu publikacji na temat dramy). Rekomendujemy trzy kroki:

1. **zaczynij od siebie,**
2. **przeanalizuj grupę docelową,**
3. **dostosuj scenariusz.**

Zaczynij od siebie

Zachęcamy, by przed podjęciem się prowadzenia zajęć odpowiedzieć sobie na kilka pytań, niezależnie od wiedzy i doświadczenia w pracy metodą dramy czy w temacie uchodźczym:

- *Co w danym momencie myślę na temat uchodźców, jakie są moje własne przekonania, opinie, poglądy, obawy?*
- *Które z zaproponowanych metod są mi bliższe, w których czuję się lub czułbym/czułabym się bezpieczniej – dlaczego, co mną powoduje, jakie dostrzegam trudności?*
- *Co chcę przekazać klasie wprost i modelowaniem, na czym mi najbardziej zależy w kontekście celu i metody?*

Przeanalizuj grupę docelową

Zastanów się nad składem klasy lub grupy uczniowskiej.

- Jacy są w niej uczniowie i uczennice pod względem demografii (narodowość, status materialny, płeć, niepełnosprawność lub inne charakterystyki osób wrażliwe na wykluczenie, dyskryminację) i jakie panują między nimi relacje (czy ktoś nie jest lub nie był wykluczony, odsunięty, nękanym, przeżył jakieś istotne zmiany sytuacji życiowej)? Bądź wrażliwy/wrażliwa na te kwestie.
- Przeanalizuj stosunek uczniów i uczennic do uchodźców, migrantów, grup mniejszościowych. Jakie reakcje dominują, jakich brakuje, jakie pojawiają się sporadycznie? Zastanów się, które z nich będziesz wzmacniać, eliminować, poddawać refleksji.
- Przypomnij sobie lub zdobądź informacje na temat wcześniejszych doświadczeń warsztatowych danej klasy: z jakim typem zajęć mają najczęściej styczność? Jakie jest ich doświadczenie udziału w warsztatach i jakie były ich reakcje? Jakie mają doświadczenie pracy z dramą? Jakie mogą pojawić się reakcje, co będzie sprzyjało pracy tą metodą, a co będzie ją utrudniało?

Dostosuj scenariusz

Zapoznaj się szczegółowo ze scenariuszem i zdecyduj:

- który wariant scenariusza będzie najbardziej odpowiadał potrzebom uczniów i uczennic oraz Twoim preferencjom i doświadczeniom nauczania,
- które elementy metody oraz treści są ci bliższe, czujesz się w nich pewniej, a które wymagają lepszego przygotowania się, przemyślenia, ewentualnych konsultacji czy poszukania wsparcia (choćby osoby współprowadzącej),
- jakie kluczowe przekazy, treści chcesz wzmocnić w ramach oddziaływania edukacyjnego – na których zależy Tobie i które są potrzebne danej klasie lub grupie uczniowskiej.

O CZYM WARTO PAMIĘTAĆ?

Drama to proces a nie efekt

Nie hamuj spontaniczności uczniowskiej, nie obawiaj się żartów, śmiechów, „niepoważnego” podejścia do zajęć, szczególnie przy technice fotografii czy kukiełek. Z poziomu dramowego to element wchodzenia w rolę, rozgrzewki, osvajanie się z metodą i krok prowadzący do zachowań odkrywczych, niestandardowych. Od strony antydyskryminacyjnej to często sięgnięcie po to, co znane, łatwe, dostępne, czyli stereotypy i schematy, z drugiej strony to odreagowanie, sposób radzenia sobie z napięciem – czy to własnym, czy społecznym. Warto dać na to przestrzeń, ale też zachęcać do dalszych eksploracji, przechodzenia do zachowań niestandardowych, niepowszechnych, wnoszących nową perspektywę. Jeśli pojawi się trudność w dotarciu do odkrywczych zachowań, może to świadczyć z jednej strony o niewystarczającym przygotowaniu do wchodzenia w rolę z poziomu metody (za mało rozgrzewek, za krótkie, nieadekwatne) i/lub o wyzwaniu natury antydyskryminacyjnej (sygnał o silnych uprzedzeniach, mocno utrwalonych stereotypach).

Trzeba pamiętać o tym, że drama w edukacji jest czymś zupełnie innym niż teatr. Nie chodzi w niej o sztukę, umiejętność odgrywania, zdolności aktorskie. Liczy się zaangażowanie, poszukiwanie odmiennej, nowej perspektywy, rozbudzanie empatii i zrozumienia dla innych ludzi, sytuacji, problemów. Ważną zasadą jest zatem nieoceniać zdolności aktorskich jako element kontraktu na początku zajęć, ale i przepracowanie tego w sobie na poziomie oczekiwań – uczniowie i uczennice nie mają ładnie grać i spełniać estetycznych oczekiwań, ale próbować, eksperymentować i odkrywać.

Praca między fikcją a rzeczywistością uczniowską

Umów się z grupą na pracę w świecie fikcyjnym oraz wyraźnie podkreślaj fikcyjność postaci i przypadkową zbieżność w trakcie pracy dramą. Nie staraj się „wkręcić” klasę w sytuację, problem. Niech uczestnicy i uczestniczki wejdą w niego na tyle, na ile mogą i chcą. Zachowasz

w ten sposób bezpieczny poziom doświadczenia oraz unikniesz rozczarowania i podważenia wiarygodności swojej i tematu, gdy w podsumowaniu przypomnisz, że sytuacja była fikcyjna. Zadbaj o odpowiednio długi proces wchodzenia w rolę, jak i wyraźny moment wychodzenia z nich. Stworzony świat fikcji jest na tyle otwarty i wieloznaczny, że pozwala wyciągnąć różnego typu wnioski, ale również umożliwia pracę nad wieloma problemami społecznymi. Pilotaż pokazał, że łatwo pójść w inny wątek i zająć się pracą nad innym problemem niż kwestia uchodźcza. Pamiętaj, by każdy element procesu edukacyjnego po wyjściu ze stymulatorów zakotwiczać w temacie uchodźczym i pilnować celu zajęć. Po wyjściu z roli, w omówieniu, zachęć do poszukania analogii do problemów migrantów i uchodźców, opowiedz o historii życia córki i syna Karimy Kanjo, przenieś z uczniami mechanizmy i procesy poznane w świecie fikcji na rzeczywistość i realne sytuacje oraz dopilnuj, by wybrzmiały odpowiednie definicje (migrant i uchodźca).

Najatrakcyjniejsze elementy scenariusza

Pilotaż scenariuszy pokazał nam, że najmocniejszą stroną i najbardziej angażującym elementem programu zajęć jest praca ze stymulatorami. To aktywność rozbudzająca w uczniach i uczennicach ciekawość, motywację, kreatywność, współpracę i po prostu dobrą zabawę. Dobrze przygotowany zestaw przedmiotów wciąga niczym zagadka detektywistyczna. Potrafi też prowadzić do kulminacyjnego punktu niczym do *katharsis* – momentu powagi, refleksji, skupienia, rozwinięcia daleko idącej empatii. Pamiętaj jednak, że to nie jedyny element programu i nie rozciągaj go w nieskończoność (optymalny czas pracy ze stymulatorami to 20 minut; staraj się utrzymać taki czas i tempo pracy w trakcie tej aktywności). Sukces tych zajęć polega na przejściu od doświadczenia dramowego przez omówienie do zastosowania. Pamiętaj o każdym elemencie zajęć i o pilnowaniu celu danej aktywności, jak i całego scenariusza.

Modelowanie i spójność

Pamiętaj, że prowadząca czy prowadzący zajęcia jest nie tylko przekazicielem lub przekazicielką treści edukacyjnych, ale także osobą modelującą postawy i zachowania swoim podejściem. Spójność jest szczególnie ważna w podejściu dramowym i antydyskryminacyjnym. Ważna dla skuteczności oddziaływań edukacyjnych jest zatem zgodność tego, co się mówi i robi na tych konkretnych zajęciach z pozostałymi interakcjami z uczniami i uczennicami. Jeśli zachęcasz uczniów i uczennice do aktywności, twórczego podejścia, czy ruchu, to sama i sam też się tym wykazuj. Mówiąc o szacunku wobec różnorodności i odmienności, sam i sama kieruj się tymi wartościami w stosunku do innych w trakcie lekcji, przerwy, w twoim otoczeniu – np. zachęcaj różne osoby do zabierania głosu, uważaj, by wszystkim dawać przestrzeń; nie bój się różnych opinii, ale pilnuj, reflektuj, zachęcaj do przyglądania się z perspektywy równościowej czy antydyskryminacyjnej.

Zmiana społeczna i kontekst

Proponowane oddziaływanie wpisuje się w szerszą zmianę społeczną i przekształcanie dominujących realiów czy nastawień o zabarwieniu ksenofobicznym, rasistowskim, islamofobicznym. Warto także pamiętać, że tego typu zajęcia wrażliwe są na kontekst społeczno-polityczny. Należy go uwzględniać przy przygotowaniu i prowadzeniu zajęć. Atak terrorystyczny w Paryżu wpływał na nastroje społeczne i stosunek do muzułmanów, uchodźców i migrantów, co miało odbicie w poglądach młodzieży. Po uwzględnieniu okoliczności konieczna była modyfikacja scenariusza. Prawdopodobnie w przyszłości również zajdzie potrzeba uwzględniania na bieżąco związanych z tematem faktów w przygotowywaniu się do zajęć.